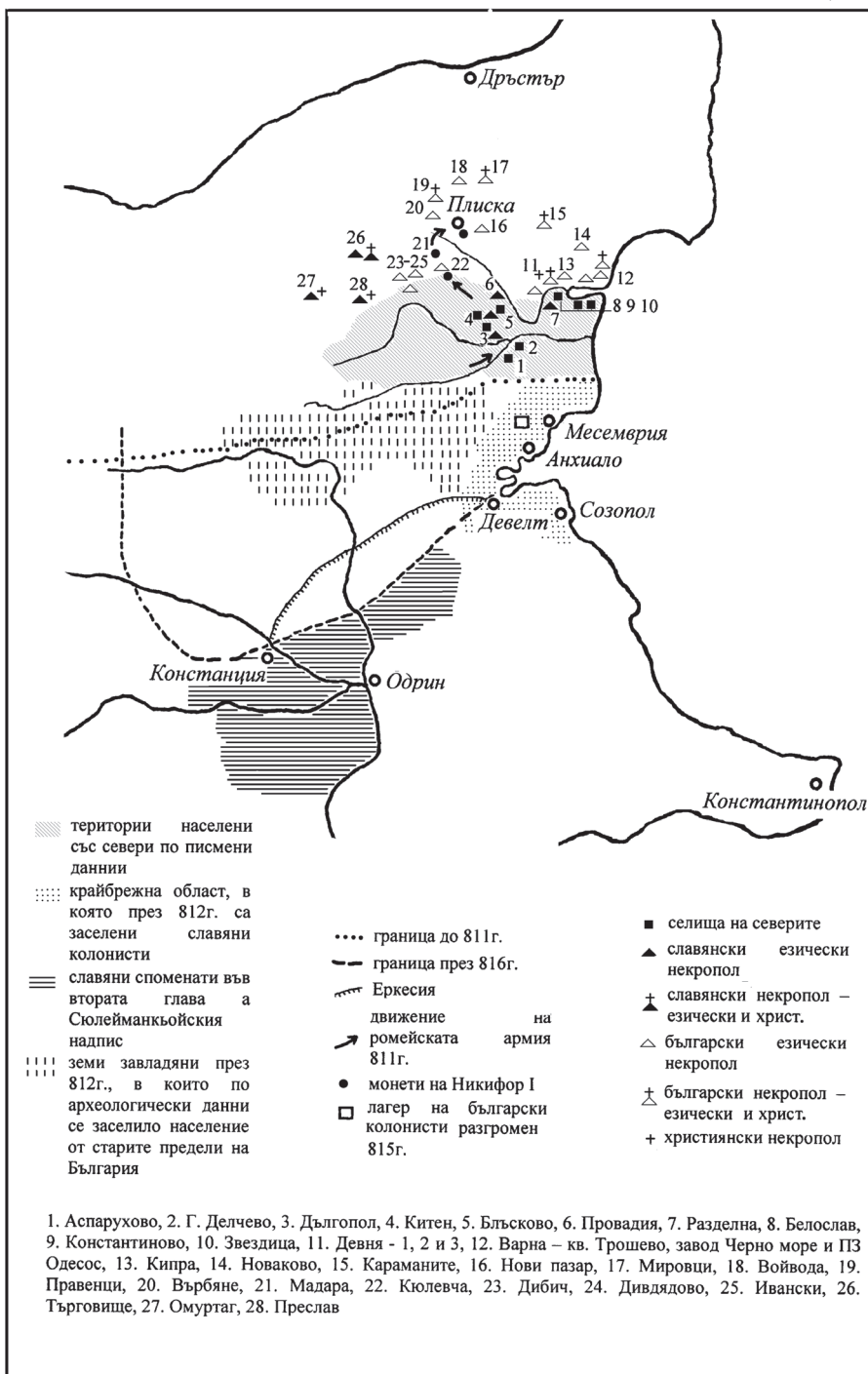

ЕДНА ХИПОТЕЗА ЗА СЪДБАТА НА СЕВЕРИТЕ СЛЕД ПОХОДА НА НИКИФОР I ПРЕЗ 811 ГОДИНА

КАМЕН СТАНЕВ / ПЛОВДИВ

Северите стават известни във връзка със завладяването на земите между Дунав и Стара планина от българите през 680 г., когато с цел укрепване на границите с Аварския каганат и Византия, покорените славянски племена били разместени. Според Теофан Изповедник българите *поселили северите от предната клисура на Верегава към източните части*¹. Като покорено население, те трябвало първи да поемат евентуалните вражески атаки. Следващото сведение за северите е от 764 г., когато император Константин V организирайл специална акция за залавянето на вожда им Славун и Християн – главатаря на скамарите (ромей разбойници), които използвали българските земи като бази за грабителските си набези в Тракия². С това данните в изворите за северите се изчерпват.

Археологическите проучвания потвърждават сведенията от писмените извори, като същевременно позволяват по-точно да се определят земите, в които били заселени³. В областта южно от линията Варна – Девня – Провадия до северното подножие на Източна Стара планина са открити редица славянски селища и некрополи, които се свързват със заселените от кана сюбиги Аспарух севери – Дългопол, гара Разделна, Блъсково, Провадия, Аспарухово, Голямо Делчево, Китен, Белослав, Константиново и хижа Звездица⁴. Това което е интересно е, че този район бил населен само от славяни. Безспорно доказателство за това са проучените некрополи – Разделна⁵, Провадия⁶, Блъсково⁷ и Дългопол⁸, в които единственият обред е трупоиэгаряне и то с много малко изключения е урново. Изглежда, че населението, което живеело в земите южно от линията Варна – Девня – Провадия, е било хомогенно като етническа група. В селището при с. Блъсково са проучени 5 обикновени и една юртовидна полуземлянки⁹. Юртовидните полуземлянки се свързват с материалната култура на българите и откритата в Блъсково показва, че в това селище освен севери е имало и малка група българи. В некропола от Блъсково обаче няма гробове, които могат да бъдат определени като български и очевидно тази юртовидна полуземлянка трябва да се свърже с присъствието на единично българско семейство сред славяните обитаващи района. Непосредствено северно от земите, в които били заселени северите, започвали области плътно населени с българско етническо население, безспорни данни за което дават отново езическите некрополи – Девня 1¹⁰ и 3¹¹, Варна – завод

Черно море¹², ПЗ „Одесос“¹³ и кв. Трошево¹⁴, Кипра¹⁵, Караманите¹⁶, Новаково¹⁷, Нови пазар¹⁸, Кюлевча¹⁹, Войвода²⁰, Дибич²¹, Върбене²², Правенци²³, Дивдядово²⁴, Ивански²⁵ и др. За областта южно от земите на северите, т.е. Източна Стара планина, няма данни да е била обитавана²⁶. Така етнодемографската структура в района може да се възстанови по следния начин – границата с Византия минавала по южните склонове на Източна Стара планина, като самата планина през периода на Първото българско царство била ненаселена. Земите между планината и линията Варна – Девня – Провадия били населени със севери, а земите северно от тази линия били с преобладаващо българско население. Най-вероятно границата между земите населени с българи и тези на северите е била река Провадийска. Особено показателна е ситуацията в района на Девня. От Девня има известни два български езически некропола, а няколко километра по на юг е големия чисто славянски некропол от гара Разделна. Без съмнение тази картина била изцяло дело на българската държава и била свързана с отбраната, а заселването на северите в близост до границата, където първи трябвало да поемат византийските атаки, било следствие от подчиненото им положение. Аналогична е картината през 812–815 г. когато огромен брой ромеи от Одринска Тракия били насилствено заселени в Отвъддунавска България, близо до североизточната граница.

Данните от християнските некрополи показват една променена етнодемографска картина в района. Приемането на християнството през 864 г. било свързано с налагането на християнския погребален обред. Тогава се появяват християнските гробове в езическите некрополи или нови, християнски некрополи, близо до старите езически. Такъв например е некрополът Девня 2²⁷. Той е християнски, но принадлежи на българското население, което е оставило двата езически некропола Девня 1 и 3. Доказателство за това е не само непосредствената близост на тези некрополи, но и факта, че в Девня 2 има редица езически остатъци като например един гроб кенотаф с ориентация север-юг, поставяне на камъни в гробната яма, редица случаи когато ръцете са успоредно на тялото, отрязването на ходилата като мярка срещу вампиряване и т.н. Още по-интересен е некрополът Девня 3, който както бе отбелязано по-горе е езически, но след 864 г. известно време е бил ползван от новопокръстеното българско население и затова в неговата крайна северна и северозападна част се откриват и християнски гробове. Аналогична е картината с некропола от варненския квартал Трошево²⁸, който също възникнал през езическия период, но продължил да се ползва дълго след Покръстването. Същото се отнася и за некропола при с. Караманите²⁹. Преходът от езичество към християнство е регистриран и на други места в Североизточна България, където в езическите некрополи се появяват християнски гробове или езическите некрополи били изоставени и близо до тях се създават християнски – например Мировци³⁰, Правенци³¹, Батин³², Красен³³, Николово³⁴, Крагулево³⁵, Търговище³⁶, Хитово³⁷, Тръстеник³⁸, Омуртаг³⁹, Преслав⁴⁰ и т.н.

Това, което прави впечатление при картирането на християнските некрополи от края на IX–X в. в днешна Североизточна България, е че такива до момента няма регистрирани в земите южно от линията Варна–Девня–Провадия, т.е. в областта на северите⁴¹. Нещо повече, в земите на северите до момента няма регистрирани църкви от края на IX–X в., макар че на практика на самата разграничителна линия между тях и областта населена с българи, в края на IX в. били построени два от най-важните ранносредновековни манастира в България – този в м. Караач теке във Варна и при с. Равна, Провадийско. В средновековния Овеч (дн. Провадия) до момента няма следи, които да показват, че крепостта била използвана през Първото българско царство, а малкото открити материали от периода все още не са публикувани и не може да се каже нищо определено за динамиката на живота тук⁴².

С налагането на християнството в България навлизат и знаците на новата вяра. Едни от най-често срещаните такива символи от края на IX–X в. са оловните медальони, от които има открити стотици в днешна Североизточна България⁴³. Това, което е важно в случая е, че до момента от областта на северите няма публикуван нито един такъв медальон. За сравнение от непосредствените околности на северските земи има известни десетки такива медальони⁴⁴. Този факт вече показва, че липсата на християнски некрополи от края на IX–X в. в земите южно от линията Варна – Девня – Провадия, не е случайна.

С какво може да се обясни фактът, че в земите на северите не са открити християнски гробове от края на IX–X в.? Едно от възможните обяснения е че тази област все още не проучена достатъчно добре⁴⁵. Фактът обаче, че тук има изследвани четири славянски езически некропола, регистрирани са немалко крепости, селища и скални манастири от периода на Второто българско царство⁴⁶, показва, че едно такова обяснение може да се приеме само отчасти. Може да се допусне, че по някаква причина северите не са приели християнството⁴⁷. Така например в една от урните от некропола при с. Блъсково е открита монета на Йоан I Цимисхий (969–976) и това дава основание на проучвателя да приеме за горна дата на некропола втората половина на X в.⁴⁸ При това положение излиза, че трупоизгарянето се прилагало не само повече от един век след Покръстването, но дори и след като тези земи били завоювани от ромеите през 971 г. Съществуването на толкова големи групи езичници, практикуващи толкова късно и толкова демонстративно своите езически обичаи, в земи, които са съвсем близо до държавните центрове Плиска и Преслав и в съседство с един от най-важните ранносредновековни манастири, този при с. Равна⁴⁹, трудно може да се приеме, особено като се има предвид безмилостният начин, по който княз Борис наложил християнството⁵⁰, както и цялостната подкрепа, с която православната църква се ползвала при управлението на царете Симеон и Петър. Всъщност въпросната урна с монетата на Йоан I Цимисхий не е открита при редовни археологически

разкопки, а при риголване на терена и били предадени от един селянин, който твърдял че били намерени заедно. При такава ситуация, когато плугът на трактора преобръща в дълбочина пръстта е съвсем логично материалите от различните периоди да се смесят, т.е. монетата е била близо до урната, а не в нея и определено не може да се приеме като материал, датиращ некропола.

За липсата на християнски гробове в земите на северите обаче може да има и друго обяснение – към момента на Покръстването (864 г.) по някаква причина тези земи да са били безлюдни. При това положение естествено нямало как да се появят християнски некрополи.

Единственото събитие, което е могло да доведе до такова обезлюдяване е походът на Никифор I. През 811 г. ромейската армия преминала Източна Стара планина и превзела Плиска. Нашествието е подробно описано в изворите и това, което е по-важно в случая, в тях има данни за невиджани зверства⁵¹. Нахлувайки в България, Никифор преминал първо именно през земите на северите и те поели основния удар. Някои находки позволяват да се очертае пътят на ромейската армия от границата към Плиска. На първо място това са монетите на Никифор I открити в Кюлевча⁵², Мадара⁵³ и Плиска⁵⁴, за които напълно основателно се приема, че били изгубени от преминаващите византийски войници⁵⁵. В некропола при с. Кюлевча е открит масов гроб, в който са погребани 25 войника загинали в битка и този гроб трябва да се свърже с 12000-та елитна българска армия, която ромеите разгромили между Стара планина и Плиска⁵⁶. Специално в земите на северите, с ромейското нашествие може да се свържат опожарените полуземлянки в Дългопол⁵⁷ и Блъсково⁵⁸. При похода на Никифор I били опустошени и съседните земи, населени с българи, но в тях животът веднага се възстановил. Защо обаче това не е станало в земите на северите? Отговорът се крие в събитията след 811 г.

През 812 г. кана сюбиги Крум пренесъл военните действия във владяната от ромеите Източна Тракия и превзел Месамбрия и Девелт, след което развил своето настъпление на югоизток до Константинопол. Военните действия продължили до 816 г. когато бил сключен мирен договор, съгласно който Североизточна Тракия, преминала под българска власт. В този договор, има две клаузи, пряко отнасящи се за славяните – *Втората глава за славяните, които са под императора: те трябва да останат така, както бяха заварени, когато стана войната. Третата глава за останалите славяни, които не са подчинени на императора в крайбрежната област: той ще ги върне в селищата им*⁵⁹. В случая е интересна третата глава – за крайморските славяни. Тя е била обект на различни тълкувания⁶⁰. Това, което е безспорно в случая, е че към момента на подписването на договора – 816 г., в крайбрежието южно от Стара планина, са живеели голям брой славяни, които били независими от ромеите. Тези славяни обаче в никакъв случай не може да са били местни. Несебър и крайбрежието южно от него е единствената област в днешните български земи, където империята не изгубила контрола си дори в момент на най-

---

тежка криза в началото на VII в. След 626 г. властта на ромеите на Балканите се простираше единствено върху Константинопол и неговия хинтерланд, Солун и отделни крепости в Гърция и Далмация. Крайната точка на византийската власт на север била Месамбрия и тя през VII и VIII в. била използвана като плацдарм за настъпление, както срещу България, така и срещу настанилите се в бившите византийски земи независими славянски племена. Освен Месамбрия, под властта на ромеите през VII–VIII в. останали няколко други крепости разположени по крайбрежието – Анхиало, Созопол, Девелт, Русокастро и крепостта при град Средец, за които има повече или по-малко писмени и археологически данни⁶¹. Земите западно от Черноморското крайбрежие и северно от Странджа и Сакар, през VII – първата половина на VIII в. не били под реалната византийска власт. Това се потвърждава от пълната липса на писмени и археологически данни⁶². Едва през втората половина на VIII в. Византия успяла да възстанови властта си във вътрешността на Тракия⁶³. При това положение е абсолютно недопустимо да се приеме, че до 812 г. в крайбрежието южно от Стара планина, единствената област където в VII–VIII в. империята успяла да запази властта си, в околностите на Месамбрия – най-важната в района византийска военна база, а също и край другите крайбрежни крепости, е имало някакви славяни, които не признавали властта на ромеите. Очевидно тези славяни са се заселили тук в отрязъка между 812 г. и 816 г. и то като изпратени от българската държава колонисти. Тази теза вече е изказана неколkokратно в литературата⁶⁴, като са открити повече или по-малко сигурни археологически следи от тази колонизация⁶⁵. За тази колонизация съществува още едно сведение в изворите, на което обаче досега почти не е обръщано внимание. През 815 г. ромеите успели да унищожат един български военен лагер в околностите на Месамбрия – *Според уговорения знак ромеите се спуснали от всички страни и било извършено такова изстребление и избиване, че бил завзет целият стан заедно с войската и не можал да се спаси според поговорката дори огненосец. Не само това, но при нападението и грабежа той отвякъл люде от всякаква възраст, удрял децата им о камъните и о земята и бързо се завърнал в страната си*⁶⁶. Интересното в случая е наличието на съвсем малки деца сред българите. Единственото възможно обяснение е, че тези българи всъщност представлявали група не само от войници, но и цивилни, т.е. че става въпрос за колонисти. Това сведение напълно съвпада с третата клауза от договора, подписан между българи и ромеи една година по-късно, в която се говори за независими от императора славяни, обитаващи крайбрежието⁶⁷. Така предполагаемата колонизация, осъществена от българите в периода 812–815 г. в новозавоюваната крайбрежна област, се потвърждава от два напълно независими един от друг извора. Както изрично е посочено в Сюлейманкьойския надпис за колонисти били използвани основно славяни и това е следствие от устройството на българската държава през периода. Славяните били подчинено население и

е съвсем логично те да бъдат изпращани като колонисти в такива рискови зони. Абсолютно аналогична била ситуацията и на новата северозападна граница, в земите завоювани от аварите само няколко години по-рано – *А пък земята, която лежи между Тиса и Дунав, завзел Кean Велики – господарят на България, дядо на вожда Салан, чак до пределите на рутените и полоните и там населил склави и българи. и ... след смъртта на цар Атила вождът Кean Велики, пращялото на вожда Салан, дошъл от България с помощта и по съвета на императора на гърците, завзел тази земя; че самите склави били отведени към пределите на рутените от българската земя и сега техният вожд Салан се държи и ги управлява...*⁶⁸. Това сведение е изключително интересно не само защото категорично потвърждава съществуването на съвсем определена и целенасочена колонизационна политика на българската държава, но и защото изрично посочва, че за колонисти били използвани главно славяни от старите български предели⁶⁹.

Като се има предвид колонизацията осъществена от българската държава в района на крайбрежието в периода 812–816 г., където като колонисти били изпратени славяни, а от друга страна изказаното по-горе предположение за обезлюдяването на земите населени със севери в резултат на нашествието на Никифор I, то е съвсем логично да се допусне, че като колонисти били изпратени именно севери. От една страна северите в периода 680–811 г. били гранично население, а сега с преселването им (или на част от тях) южно от Стара планина били заселени до новата границата, т.е. запазвали статута си на погранично население. От друга страна старите земи на северите през 811 г. били жестоко опустошени и преселването им не било свързано с някакъв стрес от стопанска или емоционална гледна точка.

При тази интерпретация обаче възниква един проблем. Съгласно третата глава на Сюлейманкьойския надпис славяните от крайбрежната област е трябвало да бъдат върнати в *селищата им*, т.е. заселените колонисти е трябвало да бъдат оттеглени⁷⁰. При това положение възниква въпросът какво е станало със северите – те били оттеглени от крайбрежието, но няма данни, които да показват, че са се върнали в старите си земи. Отговорът на този въпрос е свързан с демографските промени в източната част на Тракийската низина след завладяването ѝ от българите през 812 г. и установяването на новата граница през 816 г. далеч на юг по линията Девелт–Констанция. За тях няма писмени сведения, но за сметка на това през последните години се натрупаха множество археологически данни, които показват една много интересна и неочаквана картина. По-горе се каза, че всички проучени до момента крепости във вътрешността на Североизточна Тракия в резултат на аваро-славянските нашествия били изоставени и областта от началото на VII в. до втората половина на VIII в. не е била под властта на ромеите. Всъщност именно възстановяването на част от крепостите в Източна Тракия и настаняването на ромейски колонисти (арменци и сирийци) в тях през 756 г. е

причината за българското нападение и започването на дълга серия от войни⁷¹. По-интересно е, че до момента в северната част на Тракийската равнина няма открити следи от заселване на славяни⁷². Такива има открити единствено в долното течение на Марица, в земите на юг от Хасково – Любеново⁷³, Констанция (дн. Симеоновград)⁷⁴, Свиленград⁷⁵ и Капитан Андреево⁷⁶. Така етнодемографското развитие на източната част на Тракийската низина до 812 г. може да се очертае най-общо в следния вид: при аваро-славянските нашествия от края на VI и началото на VII в. византийската власт тук била напълно ликвидирана, като изчезнало и старото, предславянско население. Византийската власт се запазила единствено по крайбрежието, а нейни опорни точки тук били крепостите Месамбрия, Анхиало, Созопол, Девелт и тази при гр. Средец. В историографията се е наложило мнението, че вътрешността на Тракия била „плътно заселена от многобройни славянски племена“. Наличните до момента данни обаче показват една коренно различна картина. Въз основа на писмените извори и археологически данни славяни могат да се локализируют единствено по течението на Марица, от днешно Хасково на юг към Одрин. От края на VII в. и през VIII в, особено през втората му половина, Византия провеждала целенасочена мащабна политика на отвоюване, т.е. на възстановяване на властта на империята върху изгубените в началото на VIII в. земи. Въпреки, че според писмените сведения и археологически данни през втората половина на VIII в. в Североизточна Тракия били възстановени някои крепости, за сега няма данни, които да покажат цялостно възстановяване на властта на империята тук. Няма изграждане на гъста мрежа от крепости, църковната и административната структура не е възстановена и най-вече няма следи от заселване на ромейски колонисти, които да станат опора на империята. Районът между Странджа, Сакар и Стара планина дори в края на VIII – началото на IX в. продължавал да е безлюдна пустош на границата между България и същинските византийски земи в Одринска Тракия и Черноморското крайбрежие, а няколко възстановени в края на VIII в. крепости като Берое, Маркели, Констанция, Кастра Рубра и др., били изолирани погранични укрепления и най-вече военни бази за нападения срещу България.

В началото на IX в., съгласно археологическите данни, тази картина рязко се променила. В южното подножие на Източна Стара планина и в земите непосредствено южно от тях възникнали множество селища, а материалната култура на населението, което ги създавало била напълно идентична с материалната култура в земите на север от Стара планина. Очевидно завладяването на Североизточна Тракия от българите през 812 г. било последвано от колонизация, т.е. протекъл процес напълно аналогичен на този в съседната крайморска област. Данни за такива възникнали в началото на IX в. селища⁷⁷ до момента има от Николаево⁷⁸, Крън⁷⁹, Тъжа⁸⁰, Караново⁸¹, Сливен⁸², Ямбол⁸³, Кабиле⁸⁴, Лозарево⁸⁵, както и редица селища от района на Карнобат, които са проучени само при теренни обхождания

или отделни сондажи⁸⁶. Засега този процес може да се очертае само в общи линии, но създадените селища вървят като дъга покрай южното подножие на Източна Стара планина. Между тях и новата граница, фиксирана в Сюлейманкьойския надпис, имало едно обширно пространство, което останало пусто и което съгласно писмените извори и археологическите данни било населено с българско население след 864 г.⁸⁷ За съжаление до момента в селища възникнали в началото на IX в. не са открити езически некрополи и за етническата характеристика на заселените там колонисти – българи или славяни, не може да се каже нищо определено⁸⁸. Твърде вероятно, подобно на съседната крайморска област, а също и на изпратените по същото време колонисти на новата северозападна граница и тук колонистите да са били от славянски произход или поне те да са били мнозинството.

Като се вземат предвид данните от писмените извори и археологическите проучвания, а именно:

1. жестокото опустошаване на земите населени със севери през 811 г.
2. липсата на християнски гробове в земите на северите при положение, че има регистрирани четири езически некропола с над триста гроба
3. писмените и археологически данни за заселване на славяни-колонисти в завладените през 812 г. крайморски области
4. писмените данни от същото време за целенасочено колонизиране на славяни докарани от старите предели на България в новозавоюваните северозападни земи
5. появата на множество старобългарски селища в северната част на завладяната през 812 г. Североизточна Тракия.

Може да се изкаже следната хипотеза. При похода на Никифор I през 811 г. най-засегнати били земите на северите. През следващата 812 г. българите преминали в контранастъпление и трайно овладели обширни територии в Тракия. В крайбрежната област и района непосредствено южно от Стара планина била извършена колонизация. Основната маса от тези колонисти били славяни севери. Едната причина за това е бил статутът им преди 811 г., когато били погранично население, което в случай на ромейско нашествие първо трябвало да поеме удара. Сега с разширението на юг се измествала и границата и били преселени пазещите я севери или част от тях. Освен това селищата на северите през 811 г. били жестоко опустошени, т.е. тяхното преселване било много по-лесно и свързано с много по-малък емоционален и стопански стрес отколкото ако е трябвало да се изселва население, чиито селища не били пострадали. През 815 г. ромеите успели частично да възстановят контрола си върху крайбрежието и разгромили един български лагер. Съгласно договора от 816 г. обаче крайбрежието между Месамбрия и Девелт оставало българско, но заселените славяни е трябвало да бъдат оттеглени. Договорът бил изпълнен. За разлика от крайбрежието, колонистите, които били заселени в южното подножие на Източна Стара планина и прилежащата част от равнината, останали. Заселените в северната част на Североизточна Тракия

колонисти поставили началото на славянското и българско етническо присъствие в този район. Земите, които северите обитавали до 811 г., т.е. областта южно от линията Варна–Девня–Провадия, след 812 г. останали безлюдни или много слабо населени. Така към Стара планина се добавяла още една област, в която нямало население, което съгласно традиционните български представи увеличавало защитната роля на планината, т.е. рискът трагедията от 811 г. да се повтори бил сведен до минимум. По досегашни данни земите на северите отново били заселени през първата половина на XI в. когато тук потърсили убежище българи от равнинните райони, разположени на север, които били прогонени от печенегите⁸⁹, но не е изключено повторното заселване на района да е започнало още през 968–970 г. когато Североизточна България била жестоко опустошена от русите.

¹ **Теофан Изповедник.** Хронографи. – В: ГИБИ, 3. София, 1960, с. 264.

² Пак там, с. 272.

³ **М. Даскалов.** За летописното племе севери. – История, 6, 1994, с. 6–13; **М. Даскалов.** Елементи на волинцевската култура в ранносредновековната култура на Североизточна България. – В: *Studia archaeologica. Supplementum 1.* Сборник в памет на д-р П. Горбанов. София, 2003, с. 252–258.

⁴ **Д. Димитров.** Прабългари и славяни във Варненския край непосредствено след създаването на българската държава. – В: Средновековна България и Черноморието. Варна, 1982, с. 93.

⁵ **Д. Димитров.** Некрополът при гара Разделна. – ИИМВ, 14, 1978, с. 120–151. Проучени 231 гроба.

⁶ **Д. Димитров.** Варна и близката ѝ околност през VII–IX в. – ИИМВ, 18, 1982, с. 75.

⁷ **Д. Димитров.** Ранносредновековен некропол при с. Блъсково, Варненски окръг. – ИИМВ, 3, 1967, с. 127–145. Проучени са 96 гроба.

⁸ **Ж. Вържарова, Д. Златарски.** Средновековно селище и некрополи в гр. Дългопол, Варненски окръг. – Археология, 3, 1969, с. 49–58. Два некропола, общо 10 гроба.

⁹ **Д. Димитров.** Принос към изучаването на старобългарското жилище в Североизточна България. – ИИМВ, 9, 1973, с. 101.

¹⁰ **Д. Димитров.** Новооткрит раннобългарски некропол при Девня (предварително съобщение). – ИИМВ, 7, 1971, с. 57–76.

¹¹ **Д. Димитров.** Раннобългарски некропол № 3 при Девня. – ИИМВ, 8, 1972, с. 45–65.

¹² **Д. Димитров.** Двубреден раннобългарски некропол при Варна. – В: Преслав, 2, 1976, с. 107–120.

¹³ **Д. Димитров.** Варна и близката ѝ околност през VII–IX в., с. 63.

¹⁴ **Ал. Кузев.** Раннесредновековий некропол под Варной. – In: *Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave*. Bratislave 1980, т. 2, с. 259–262.

¹⁵ **Д. Димитров.** Находки от ранното средновековие от Варненско. – ИВАД, 12, 1961, с. 61–62.

¹⁶ **Р. Рашев, К. Красилников.** Некрополът при Караманите (предварително съобщение). – В: *Проблеми на прабългарската история и култура*, 4.2, 2007, с. 95–102.

¹⁷ Материали за картата на средновековната българска държава (територията на днешна Североизточна България) – В: *Плиска–Преслав*, 7, 1995, с. 236.

¹⁸ **Ст. Станчев, Ст. Иванов.** Некрополът до Нови Пазар. София, 1958.

¹⁹ **Ж. Въжарова.** Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI–XI в. на територията на България. София, 1976, с. 86–140.

²⁰ Пак там, с. 141.

²¹ **В. Антонова.** Средновековни погребения от Коларовградско. – *Археология*, 1–2, 1959, с. 89–90; **Сл. Чолаков.** Антропологично проучване на ранносредновековен некропол при с. Дибич, Шуменско. – *Археология*, 3–4, 1998, с. 83–93.

²² Материали за картата на средновековната българска държава (територията на днешна Североизточна България), с. 195.

²³ Пак там, с. 266.

²⁴ **Ж. Въжарова.** Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI–XI в. ..., с. 167; **Г. Атанасов, Св. Венелинов, Ст. Стойчев.** Ранносредновековен некропол в Шумен (кв. Дивдядово). – *Археология*, 1–4, 2007, с. 57–66.

²⁵ **Ст. Станчев, Ст. Иванов.** Некрополът до Нови Пазар, с. 74.

²⁶ **Ст. Ваклинов.** Формиране на старобългарската култура. София, 1977, с. 65; **Ст. Лисицев.** Сондажни проучвания на крепости по южния и средния дял на Източна Стара планина. – АОР през 1987. Благоевград, 1988, с. 220–221; **Р. Рашев.** За местонахождението на крепостите Тича и Козяк. – В: *ВИСб*, 2–3, 1992, с. 10; **Ил. Георгиев.** Военни пътища и преградни съоръжения в Ришкия проход. – В: *ВИСб*, 2, 1993, с. 5–23; **Ил. Георгиев.** Ранновизантийски и средновековни български укрепления за отбраната на Айтоския проход. – В: *ВИСб*, 2, 1995, с. 7–27; **Р. Рашев.** Появата на средновековни селища във високите части на Източна Стара планина. – В: *Трудове на катедрите по история и богословие на Шуменския университет*, 1, 1997, с. 108–113; **Й. Алексиев.** Теренни обхождания и сондажни проучвания на крепостта Вида (Диавена, Девина?) при Котел. – АОР през 2002. София, 2003, с. 116–117; **М. Даскалов.** Археологическо проучване на обект Римско кале край гр. Котел. – АОР през 2006. София, 2007, с. 462; Единични материали се споменават от с. Паницово – **Т. Марваков.** Ранносредновековна българска керамика от Месемврия. – *ИМЮИБ*, 22, 2006, с. 152.

---

²⁷ **Д. Димитров.** Старобългарски некропол № 2 при Девня. – ИИМВ, 6, 1970, с. 21–45.

²⁸ **Ал. Кузев.** Раннесредновековий некропол под Варной, с. 259–262.

²⁹ **Р. Рашев, К. Красилников.** Некрополът при Караманите..., с. 95–102.

³⁰ **Т. Балабанов.** Археологически свидетелства за поселищния живот в Новопазарска община (праистория и средновековие). – В: Плиска–Преслав, 9, 2003, с. 94.

³¹ Пак там, с. 95.

³² **Д. Станчев.** Средновековен некропол до с. Батин, Русенски окръг. – ГМСБ, 11, 1985, с. 45–55.

³³ **Д. Станчев.** Средновековен некропол до с. Красен. – ГМСБ, 12, 1986, с. 29–48.

³⁴ **Д. Станчев.** Раннесредновековен некропол от с. Николово, Русенско. Погребален обряд. – ИРИМР, 7, 2002, с. 9–16.

³⁵ **Ив. Василчин.** Двубреден езически ранно български некропол при с. Черна, Толбухински окръг. – В: Проблеми на прабългарската история и култура, 2, 1989, с. 198–213; **Л. Бобчева.** Топографското разположение и обозначение на гробовете в средновековните некрополи. – Векове, 3, 1983, с. 32–36; **Л. Бобчева.** Старобългарски християнски некропол при с. Крагулево, Толбухински окръг. – ИИМВ, 20, 1984, с. 52–57. Два християнски некропола.

³⁶ **Ст. Станилов.** Раннесредновековен некропол в град Търговище. – Векове, 5, 1975, с. 73–77, славянски езически и още един славянски езически използван и след Покръстването – **Г. Гинев.** Двубреден некропол край Търговище. – Векове, 1, 1979, с. 58–64.

³⁷ Два езически български – **В. Йотов.** Раннесредновековните некрополи в с. Хитово № 2 и № 3 (нови данни). – В: Проблеми на прабългарската история и култура, 3, 1997, с. 155–171 и един християнски – **К. Ботов.** Старобългарски некропол край с. Хитово, Толбухинско – ИИМВ, 13, 1977, с. 177–183.

³⁸ **Д. Станчев.** Раннесредновековен некропол до с. Тръстеник, Русенско. – Епохи, 1996, 1, с. 111–131.

³⁹ Славянски езически некропол – Материали за картата на средновековната българска държава (територията на днешна Североизточна България), с. 241 и християнски – **К. Апостолов, М. Тошев.** Разкопки на средновековен некропол край Омуртаг. – АОР през 2001. София, 2002, с. 130–131; **К. Апостолов.** Разкопки на средновековен некропол край Омуртаг. – АОР през 2002. София, 2003, с. 119; АОР през 2003. София, 2004, с. 205; АОР през 2004. София, 2005, с. 323; АОР 2006. София, 2007, с. 423–425.

⁴⁰ **Ж. Вържарова.** Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI–XI в. ..., с. 248–265.

⁴¹ Един християнски гроб е известен от Блъсково – **Д. Димитров**. Средновековен некропол при с. Блъсково, Варненски окръг. – ИИМВ, 3, 1967, с. 133. Той е в рамките на славянския езически некропол, като разрушава един гроб с трупоизгаряне. За съжаление е без абсолютно никакъв инвентар и поради тази причина не може да се датира, т.е. може да е от много по-късна епоха. Няколко християнски гроба са открити при с. Сава – **М. Мирчев, Д. Златарски**. Селищна могила при с. Сава. – ИВАД, 11, 1960, с. 2–3, но и те не могат да се датират преди XI в.

⁴² **Ал. Кузев**. Овеч–Проват. – МПК, 6, 1980, с. 11–14; **А. Маргос**. Провадия. София, 1981, с. 11; **Ал. Кузев, Ан. Хараламбиева**. Разкопки на крепостта „Овеч“ над Провадия, Варненски окръг. – АОР през 1984. Сливен, 1985, с. 226; **Ал. Кузев**. За някои епархии в България през IX в. – В: Международен симпозиум 1100 години от блажената кончина на св. Методий, т. 1. София, 1985, с. 146; **Ал. Кузев, Ан. Хараламбиева**. Разкопки на крепостта „Овеч“ над Провадия, Варненски окръг. – АОР през 1985, Велико Търново, 1986, с. 161; **Л. Лазаров**. Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост (по материали от Дългополския музей). Велико Търново, 2001, с. 13; **Л. Лазаров**. Две пособия за производството на накити от Дългополския музей. – ИИМБ, 4, 2002, с. 116; **С. Горянова**. Археологическо проучване на ранновизантийската и средновековна крепост Проватон – Овеч при Провадия. – АОР през 2004. София, 2005, с. 289–290; АОР през 2005, София, 2006, с. 315–317; АОР през 2006. София, 2007, с. 455–458; АОР през 2007. София, 2008, с. 571. От Провадия произхождат две колони с надписи от времето на кана сюбиги Омуртаг, но едва ли може да има съмнение, че те са били донесени тук много по-късно, вероятно от Плиска, за да бъдат преизползвани като строителни материали – **В. Бешевлиев**. Първобългарски надписи (второ преработено и допълнено издание). София, 1992, с. 226–231.

⁴³ **Ст. Дончева**. Медальони от средновековна България. Велико Търново, 2007.

⁴⁴ Пак там, каталога. От земите ограждащи северската област такива медальони има известни от Плиска, Преслав, Мировци, Пет могили, Велино, Тушовица, Драгоево, Вехтово, Ивански, Топола, Кюлевча, Новосел, Варна и т.н.

⁴⁵ От областта произхождат редица апликации за колани – **В. Плетньов, В. Павлова**. Ранносредновековни ремъчни крайници във Варненския археологически музей – ИИМВ, 28, 1992, с. 158–223; **В. Плетньов, В. Павлова**. Ранносредновековни ремъчни апликации във Варненския археологически музей. – В: ИИМВ, 30–31, 1994–1995, с. 24–239. За съжаление всички те са случайни находки, а точната им датировка е до голяма степен условна.

⁴⁶ Такива например има от Аврен, Белослав, Добри дол, Китен, Кривня, Аспарухово, Петров дол, Провадия, Славейково, Рояк, Снежина и Черковна – Материали за картата на средновековната българска държава (територията на днешна Североизточна България).

---

⁴⁷ **Ж. Въжарова, Д. Златарски.** Средновековно селище и некрополи в гр. Дългопол..., с. 58; **Ж. Въжарова.** Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI–XI в. ..., с. 422.

⁴⁸ **Д. Димитров.** Ранносредновековен некропол при с. Блъсково..., с. 145.

⁴⁹ Некрополът при с. Блъсково е само на 10 км по права линия от манастира.

⁵⁰ Категорично свидетелство за това е масовият гроб от некропола Девня 3, в който били заровени 76 жени и деца избити по заповед на Борис при потушаването на бунта на боилите през 865 г. Повече по въпроса **К. Меламед.** Към тълкуването на масовия гроб от некропола Девня – 3. – В: Проблеми на прабългарската история и култура, 4.2, 2007, с. 147–152; **К. Станев.** Бунтът срещу покръстването в светлината на масовия гроб от Девня. – В: Заговори и преврати. XV Юбилейни кюстендилски четения (под печат).

⁵¹ **Теофан Изповедник.** Хронография, с. 282 – *Той заповядал да се избиват безжалостно безсловестните животни, децата-кърмачета и хора от всякаква възраст...; Анонимен ватикански разказ* – ГИБИ, 4. София, 1964 с. 12 – *И тъй войската, като намерила удобен случай, разграбвала безпощадно, опожарявала непожънатите още ниви, прерязвала жилите на воловете и одирала ремъци от слабните им – животните мучели със силен глас и издъхвали, - изколвала овцете и свинете и вършела непозволеното.; Михаил Сирийски.* Хроника. – В: П. Петров, В. Гюзелев (съставители). Христоматия по история на България, т. 1. София, 1978, с. 102 – *Дивацината му стигнала чак до там, че той заповядал да докарват техните малки деца, да ги поставят на земята и да ги прегазват с кремъчни дикани за вършеене.*

⁵² **Т. Герасимов.** Монетни съкровища намерени в България през 1966 г. – ИАИ, 30, 1967, с. 188.

⁵³ **Ив. Йорданов.** Средновековни монети и печати от Мадара. – В: Мадара, III, 1992, с. 202.

⁵⁴ **Ив. Йорданов.** Монетите и печатите от Плиска (1899–1999). – В: Плиска–Преслав, 8, 2000, с. 136.

⁵⁵ **Ив. Йорданов.** Монетите и печатите от Плиска..., с. 137; **Ж. Жекова.** Монетите на Никифор I Геник (802–811) и Плиска. – В: Плиска–Преслав, 8, 2000, с. 168–171.

⁵⁶ **Ст. Станилов.** Паметници аварского типа в старобългарской культуре. – В: Проблеми на прабългарската история и култура, 3, 1997, с. 197; **К. Станев.** Масов гроб 80 от Кюлевча – опит за историческа интерпретация. – История, 5–6, 2008, с. 55–62.

⁵⁷ **Ж. Въжарова, Д. Златарски.** Средновековно селище и некрополи в град Дългопол..., с. 51–53.

⁵⁸ **Д. Димитров.** Принос към изучаването на старобългарското жилище в Североизточна България, с. 101–104.

⁵⁹ **В. Бешевлиев.** Първобългарски надписи (второ преработено и допълнено издание), с. 165–166, надпис № 41.

⁶⁰ **В. Златарски.** История на българската държава през средните векове, т. 1, ч. 1. София, 1918, с. 302, приема, че са потомци на избягалите от България през втората половина на VIII в. славяни; **В. Бешевлиев.** Първобългарски надписи (второ преработено и допълнено издание), с. 171–172, приема, че славяните от крайморската област са североизточно преселени от Аспарух, които били отвлечени от ромеите или сами избягали в империята и които е трябвало да бъдат върнати; **Б. Примов.** Укрепване и териториално разширение на българската държава през първата половина на IX в. – История на България, т. 2. София, 1981, с. 148, славяните от пограничните земи, които сега оставали на византийска територия, по време на войните на Крум участвали на българска страна и българите сега били загрижени за тяхната съдба; **В. Гюзелев.** История на средновековна България VII–XIV в. София, 1999, с. 146 счита че, чрез този договор България е искала да предпази славяните, които оставали на византийска територия, от евентуално преселване в Мала Азия.

⁶¹ **К. Станев.** Защо през 809 г. кана сюбиги Крум превзема Сердика? – История, 2–3, 2008, с. 37–38.

⁶² Античният град Цоида (днес Сливен) е изоставен в края на VI – началото на VII в. и възстановен едва в началото на IX в. Същото се отнася е за Маркели, която по писмени и археологически данни се възстановява в края на VIII в. – **Ир. Щерева, Ж. Аладжов.** Разкопките в Сливен и Карнобат и проблемът за прехода от античността към средновековието. – В: ГДА–НБУ, IV–V, 2000, с. 293–295. Ранновизантийски крепости, които били изоставени в края на VI началото на VII в. и в които до началото на IX в. не е регистриран живот са също Кабиле – **Н. Танчева-Василева.** Средновековно селище и некропол върху развалините на античния град Кабиле. – В: Кабиле, т. II. София, 1992, с. 92; Ямбол – **Д. Димитрова.** Ямболската крепост – резултати от археологическото проучване. – В: Втори национален симпозиум „Поселищен живот в Тракия“. Ямбол, 1986, с. 173; **Ж. Янкова.** Средновековният Ямбол (до XII в.). – ИМЮБ, 18, 1995, с. 86; Лозарево – **Ц. Дражева.** Археологически проучвания на късноантичната и средновековна крепост в м. „Градището-Голое“ край с. Лозарево. – В: История и култура на Карнобатския край, 4, 2002, с. 197; Знаменосец – **Пл. Караилев.** Ранновизантийската крепост в м. „Алеков баир“, край с. Знаменосец, община Раднево. – ИСТЗИМ, 2, 2007, с. 355–358; както и четирите крепости до селата Полски Градец и Главан – **G. Shejleva.** Archaeological Study of the Late Antiquity and the Early Middle Age. – In: „Maritsa-Iztok“. Archaeological Research, vol. 5. Radnevo, 2001, pp. 135–145. Аналогична е картината и с крепостта при с. Изворово (Харманлийско) – **Б. Борисов, Д. Рабовянов.** Разкопки на пътна станция, ранновизантийска крепост „Кастра рубра“, ранносредновековно селище и некрополи в м. Калето край с. Изворово, Харманлийско. – АОР през 2007. София,

---

2008, с. 526–527. Данните от тази крепост са много обнадеждаващи и вероятно тук ще може да се проследи възстановяването на византийската власт в земите непосредствено северно от Одрин в средата на VIII в.

⁶³ Например Берое се появява изворите едва през 784 г. във връзка възстановяването му от императрица Ирина. Това възстановяване се доказва от един новооткрит надпис – **Д. Янков, Д., М. Камишева**. Проучвания на обект УПИ II-3333-3334, кв. 68, ул. „С. Силов“ № 81–83 от регулационния план на Стара Загора – „Крепостни стени“ в АР „Августа Траяна–Верея–Стара Загора“. – АОР през 2005. София, 2006, с. 277–278. В публикуваните до момента резултати от разкопките в града, материали от началото на VII до средата на VIII в. не се споменават. Загубата на византийски контрол върху крепостта се доказва и от прекъсването на монетната циркулация за период от около 150 години – от Ираклий до Константин V, няма открита нито една монета – **М. Минкова**. Монетна циркулация II–XIII в. на територията на Августа Траяна–Берое–Верея–Боруй. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 2, 2005, с. 95. При същата кампания била възстановена византийската власт във Филипополис, с което градът отново излиза на историческата сцена, след като близо два века не се споменава в изворите.

⁶⁴ **Д. Аладжов**. Материална култура на Югоизточна България през IX–XI в. – В: Славяните и средиземноморският свят VI–XI в. София, 1973, с. 135 – „Сюлейманкьойският надпис дава сведения за масово изселване на местното византийско население от Одринска Тракия и заменянето му със славянско население от хан Крум в началото на IX в.“; **В. Гюзелев**. Несебър. – В: Български средновековни градове и крепости, т. 1. Варна, 1981, с. 331–332; **Б. Димитров**. Агатопол. – В: Български средновековни градове и крепости, т. 1. Варна, 1981, с. 414; **Б. Димитров**. Етнически състав на странджанските черноморски селища. – В: Странджанско-Сакарски сборник, т. 1, 1984, с. 229; **Б. Димитров**. Странджа през Средновековието. – ИНИМ, 8, 1989, с. 29–30.

⁶⁵ **Б. Димитров**. Следи от прабългарско заселване по Южното Черноморие. – В: Плиска–Преслав, 2, 1981, с. 215, само споменава за такива материали без да ги публикува или посочва литература; **М. Лазаров**. Археологически разкопки и проучвания в Бургаски окръг – резултати, проблеми, задачи. – ИБМ, 1, 1969 (1971), с. 16; **П. Георгиева, М. Гюзелев**. Разкопки на некропол до Козарева могила, община Поморие. – АОР през 2005. София, 2006, с. 31; **Т. Марваков**. Ранносредновековна българска керамика от Месемврия. – ИМЮИБ, 22, 2006, с. 148–152.

⁶⁶ **Продължителят на Теофан**. Хронография. – ГИБИ, 5. София, 1964, с. 112. Същото сведение се повтаря и от **Йосиф Генезий**. Царе. – ГИБИ, 4, с. 323.

⁶⁷ **Hr. Dimitrov**. Bulgaria Against the Byzantine Empire for the Mastery of the Black Sea Coast in the Half of Ninth Century. – In: Bulgaria Pontica Medii Aevii, 3, Sofia, 1992, pp. 45–46.

⁶⁸ **Унгарски аноним.** – ЛИБИ 5. София, 19, с. 25 и 26.

⁶⁹ Според **Ст. Ваклинов.** Формиране на старобългарската култура. София, 1977, с. 54, славянските материали от крепостите в Перник, Кюстендил и Долно Церово са свързани с установяването на българската власт тук след превземането на София, като в случая най-вероятно става въпрос за „един всеобщ демографски процес в цялата страна, по всяка вероятност съпътстван от политически и административни актове на българската държава“ и „за организирания характер на заселването и режима на живота в тези крепости през IX в.“ За съжаление за тази предполагаема колонизация няма писмени сведения, а археологическите данни не са били обект на по-задълбочено проучване от тази гледна точка.

⁷⁰ В интерес на истината откритите старобългарски материали в крайбрежната област са малко, което показва кратък период на обитаване, т.е. българските колонисти наистина били оттеглени скоро след като били заселени.

⁷¹ Наличните до момента данни не позволяват да се твърди, че тази колонизация засегнала Североизточна Тракия. Още по-малко вероятно това да са околностите на Пловдив – **В. Бешевлиев.** Една незабелязана клауза на българо-византийския мирен договор. – ГСУ – НЦСВП „Иван Дуйчев“, 82 (2), 1988, с. 9. Очевидно това заселване обхванало земите на Одринска Тракия.

⁷² **Р. Рашев.** Поселищният живот в Северна Тракия през ранното средновековие. – В: Североизточна Тракия и Византия през IV–XIV в. София – Сливен, 1993, с. 112; **Д. Момчилов.** Култура и политика на Първото българско царство в Североизточна Тракия. Варна, 2007, с. 217–218; **Б. Борисов.** Средновековното село през IX–XII в. на територията на дн. Югоизточна България. – В: Професор д.и.н. Ст. Ваклинов и средновековната българска култура. Велико Търново, 2005, с. 314; **G. Shejleva.** Archaeological Study of the Late Antiquity and the Early Middle Age, p. 145–148.

⁷³ **Д. Аладжов, Д. Балабанян.** Разкопки в Любеново през 1968. – В: Родопски сборник, 3, 1972, с. 131.

⁷⁴ **Д. Аладжов и др.** Констанция` 77. – ИНИМ, 3, 1981, с. 281–282; **Д. Аладжов.** Археологически данни за средновековния град Констанция. – В: Преслав, 4, 1993, с. 291–297; **Р. Рашев.** Поселищният живот в Северна Тракия през ранното средновековие. – В: Североизточна Тракия и Византия през IV–XIV в. София, 1993, с. 107–108.

⁷⁵ **Г. Нехризов, М. Валентинова.** Спасителни разкопки на ямно светилище от желязната епоха и селище от ранната бронзова епоха при гр. Свиленград. – АОР през 2005. София, 2006, с. 145.

⁷⁶ **Хр. Попов.** Спасителни разкопки на ямно поле от желязната епоха при с. Капитан Андреево (обект № 27, км 312+300 – 312+700 по трасето на жп линия Пловдив – Капитан Андреево). – АОР през 2005. София, 2006, с. 153; **Хр. Попов, Д. Василева, Г. Дянкова.** Спасителни разкопки на ямно поле от желязната епоха и ранносредновековно селище при с. Капитан Андреево (Обект № 27, км 312+550

– 312+850 по трасето на железопътната линия Пловдив-Капитан Андреево). – АОР през 2006. София, 2007, с. 196–198; **Хр. Попов, Г. Грозданова**. Спасителни разкопки на ямно поле от желязната епоха и ранносредновековно селище при с. Капитан Андреево (обект №27 км 312+750–313+070 по трасето на железопътната линия Пловдив – Капитан Андреево). – АОР през 2007. София, 2008, с. 165.

⁷⁷ Кога точно възникнали не може да се каже, тъй като в българските селища от ранното средновековие твърде рядко се намират предмети с по-тясна датировка. За някои от посочените по-долу селища проучвателите дават като дата на възникване края на VIII в. В края на VIII в. обаче не съществуват политически условия, които да доведат до масово преселване на население от днешна Северна България на юг от Балкана.

⁷⁸ **Ст. Лисицов**. Разкопки на късноантичната и средновековна крепост „Хисаря“ край гр. Николаево, Старозагорски окръг. – АОР през 1985, Велико Търново, 1986, с. 158; **Ст. Лисицов, О. Миланова**. Разкопки на крепостта в м. „Хисаря“ край гр. Николаево, Старозагорски окръг. – АОР през 1986, Русе, 1987, с. 226; **Ст. Лисицов, О. Миланова**. Късноантична и средновековна крепост „Хисаря“ край гр. Николаево. – АОР през 1987. Благоевград, 1988, с. 160.

⁷⁹ **П. Гатев, Д. Янков, К. Стефанова**. Разкопки на средновековния град Крън. – АОР през 1980. София, 1981, с. 140; **П. Гатев**. Средновековния град Крън. – АОР през 1983. Смолян, 1984, с. 115; **П. Гатев, Кр. Стефанова**. Разкопки и проучвания на средновековния Крън. – АОР през 1984. Сливен, 1985, с. 236; **П. Гатев, Кр. Стефанова**. Проучване на средновековния град Крън. – АОР през 1985. Велико Търново, 1986, с. 169. От публикуваните данни обаче не е ясно дали възниква в началото на IX в. или по-късно.

⁸⁰ **Т. Овчаров**. Крепостта „Чоева могила“ край с. Тъжа, Старозагорско. – ИМЮИБ, 2, 1977, с. 58.

⁸¹ **Б. Борисов, В. Игнатов**. Спасителни разкопки на ранновизантийско и средновековно селище край с. Караново, Н. Загорско. – АОР през 1989. Кюстендил, 1990, с. 87.

⁸² **Ир. Щерева, Ж. Аладжов**. Разкопките в Сливен и Карнобат и проблемът за прехода от античността към средновековието, с. 293–294; **Ир. Щерева, М. Радева**. Средновековната трапезна керамика от Сливен. – ГАИМ, 1, 2001, с. 268.

⁸³ **Д. Димитрова**. Ямболската крепост – резултати от археологическото проучване, с. 173; **Ж. Янкова**. Средновековният Ямбол (до XII в.), с. 86.

⁸⁴ **Д. Димитрова**. Ямболската крепост – резултати от археологическото проучване, с. 173; **Н., Танчева-Василева**. Средновековно селище и некропол върху развалините на античния град Кабиле, с. 92.

⁸⁵ **Ц. Дражева**. Археологически проучвания на късноантичната и средновековна крепост в м. „Градището-Голое“ край с. Лозарево, с. 197. Според нея в края на VIII в. „тук се настанява славянско население“.

⁸⁶ **Д. Момчилов.** Култура и политика на Първото българско царство в Североизточна Тракия, с. 60–113.

⁸⁷ **Продължителят на Теофан.** Хронография, с. 117–118; **Р. Рашев.** Поселищният живот в Северна Тракия през ранното средновековие, с. 112; **Д. Момчилов.** Култура и политика на Първото българско царство в Североизточна Тракия, с. 218–219; **Б. Борисов.** Средновековното село през IX–XII в. на територията на дн. Югоизточна България, с. 314; **G. Shejleva.** Archaeological study of the Late Antiquity and the Early Middle Age, p. 145–168.

⁸⁸ Един твърде интересен езически масов гроб е открит в Гледачево – **М. Тонкова, В. Георгиева.** Ямно светилище от късножелязната епоха и ранносредновековен езически колективен гроб в центъра на с. Гледачево, обект „Двора“, община Раднево. – АОР през 2005. София, 2006, с. 166–167. Според проучвателите масовият гроб е от края на VII – началото на VIII в., т.е. един век по-рано от разглежданите тук събития. Освен това някои от неговите особености, като например погребване на няколко индивида в един гроб, погребване с колани с апликации, поставяне на накит в устата – т.е., разновидност на „Хароновия обол“, са обредни елементи, които не се срещат при българите, така че този гроб не може да се свърже с тях.

⁸⁹ **Т. Балабанов.** Теренни обхождания в Каспичанска община. – АОР през 1987. Благоевград, 1988, с. 217–218; **Р. Рашев.** Провадийското плато през средновековието. – ИИМШ, 10, 2002, с. 66.

A HYPOTHESIS ABOUT THE FATE OF SEVERI TRIBE AFTER THE CAMPAIGN OF NICEPHOROS I IN 811

KAMEN STANEV / PLOVDIV

The author launched in this article a new hypothesis where actually the Severi tribe used to live in the early decades after the Bulgarian state has been established. According to him they occupied the lands between the Northern foots of the Eastern Balkan Mountain Range and Provadiyska River. The pagan necropolises in this area indicate that the Severi were the only population in the region. There are no published Christian necropolises discovered in those lands dated to the period of the First Bulgarian Kingdom. An opinion has been expressed earlier that the Severi remained pagans. However having in mind the realities after 864, this is hardly acceptable. The only explanation that looks possible is that in fact, for some reasons those territories were uninhabited at the time when they have been converted to Christianity. The military campaign of the Emperor Nicephoros I in 811 has been pointed out as the reason for this depopulation.

The Bulgarians counter-attacked the Byzantines in the next year 812 and seized vast territories in Northeastern Thrace. The Mediaeval historical sources provide some data about the Bulgarian colonization, which followed this seizure. In one particular case it has been directly mentioned that Slavs were sent there as colonists. The data provided by archeological research in the region also supported the hypothesis about an intentional colonization of the newly incorporated lands. Similar was the situation in the Eastern areas of the Avar Khaganate, which the Bulgarians conquered several years earlier, and where to, according to other sources they brought colonists of Slavonic origin from the previous boundaries of Bulgaria.

The combination of those two facts: the depopulation of the lands inhabited by the Severi and the colonization, which followed the seizure of Northeastern Thrace in 812–816 provide reasons for a suggestion that the majority of the colonists settled there by the Bulgarian state authorities were members of the same Severi tribe.